

KAAGJÄRVE VEENUS

Tiit Meren

Carl Luckin - misjonär ja fotograaf, saabunud Karulast Leipzigsisse,
et läbida ettevalmistus Saksa Ida-Aafrika kolooniasse siirdumiseks.

HÕBEŽELATIIN-KLAASNEGATIIV, 1898.

ERAKOGU, HS.

Johannes Luckin, Carli vend. Alustas pildistamisega
1890. aastate lõpupoolel Vene tsaaririigis.
AUTOPORTREE. HÕBEŽELATIIN-KLAASNEGATIIV, 1900–1903.
TALLINNA FOTOMUUSEUM.

Triinule, Ülle Helenale ja Teelele

Toimetanud Kristina Traks

Kujundanud Kaspar Ehlvest

Fotod:

Eesti Filmiarhiiv (EFA), Tallinna Linnamuuseum (TLM), Valga Muuseum (VaM),
Leipzigi Misjonikeskuse Druckvorlage-Musterbuch (DVMB) ning Juta Kase (JK),
Tiit Mereni (TM), Vaike Puuderselli (VP), Mariza Saarniidu (MS), Helle Saue (HS)
ja Ülo Tuvikese (ÜT) erakogud.

© Tiit Meren ja kirjastus Argo, 2019

Kõik õigused kaitstud

ISBN 978-9949-688-11-1

Trükitud trükikojas Print Best

Sisukord

Eessõna 8

Varandus põhuhunnikus 10

Kes olid vennad Luckinid? 18

Rännumehe-geeniga Carl Luckin

Algus 43

Misjonärina Aafrikas 51

Kodumaal hinge ravimas 71

Karula Neeger 81

Carli poolt Aafrikas üles võetud ja

tänaseni säilinud klaasnegatiivfotod 91

Johannes Luckin – koolmeister suure algustähega

Lapsepõlv ja noorusaastad 105

Legendaarne õpetaja 113

Johannese pereelu 155

Elu pärast Johannese lahkumist 209

Johannes Luckin maa- ja hobifotograafina 253

Järeltulevad põlved ja

Luckinite fotokogu saatus nõukogude ajal 273

Lõpetuseks 285

✿ Eessõna ✿

Tänapäeval on fotokas taskus igaühel ja telefoniga oskavad pilti teha lasteaialapsedki. Enam kui saja aasta eest, mil meie lugu alguse saab, oli fotograafia aga alles vähestele kättesaadav. Kohmakas tehnika maksis palju ja seda oli keeruline kaasas vedada. Ka teadmine, kuidas üldse pilti teha, polnud kaugeltki laialt levinud. Fotograafid või päevapiltnikud, nagu neid tollal nimetati, tegutsesid rohkem linnades või vähemalt suuremates asulates. Neis pidasid piltnikud oma ateljeesid, maapiirkondades liikusid aga vaid vahetevahel ringi rändfotograafid.

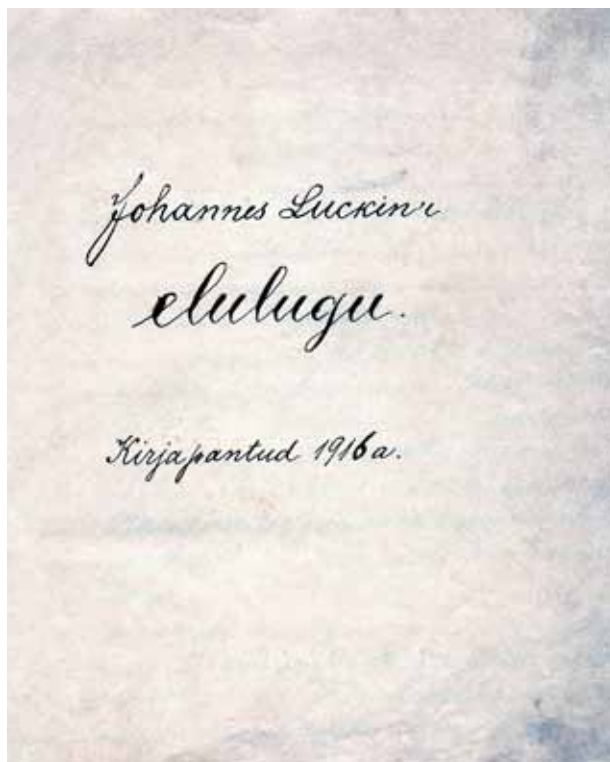
Ülemöödunud sajandivahetusest pärit fotokogusid on säilinud üksjagu, kuid et pildi tegemine oli rohkem levinud linnades ning rahakama rahva seas, siis kajastabki suurem osa neist kogudest linnaelu. Arvukatel pildidel näeme linnaarahvast, enamasti jõukamat sorti inimesi ja linnaaateid, seevastu maaelu kohta on fotodokumentalistikat säilinud oluliselt vähem.

Kui siinkirjutaja 1980ndate aastate alguses oma tulevase ämma, Valgamaal Kaagjärvel koolmeistriametit pidanud Heljo Kasega (neiuna Luckin, 1924–2007) tutvus, kuulis ta tema suust mitmel korral justkui möödaminnes, et Heljo isa Johannes ning onu Carl olla tegelenud fotograafiaga. Paraku polnud juttu kinnitavaid ülesvõtteid Heljo kodutalu seintel just ülearu palju eksponeeritud. Õigupoolest võis Kalde talu ringi vaataja märgata vaid Heljo ema Salme ja isa Johannes Luckini portreepilte suure pommidega seinakella kõrval, mille oli Johannes Luckinile kinkinud Valga Haridusselts tänukingina tema Kaagjärvel õpetajaametis olemise 30. aastapäeval.

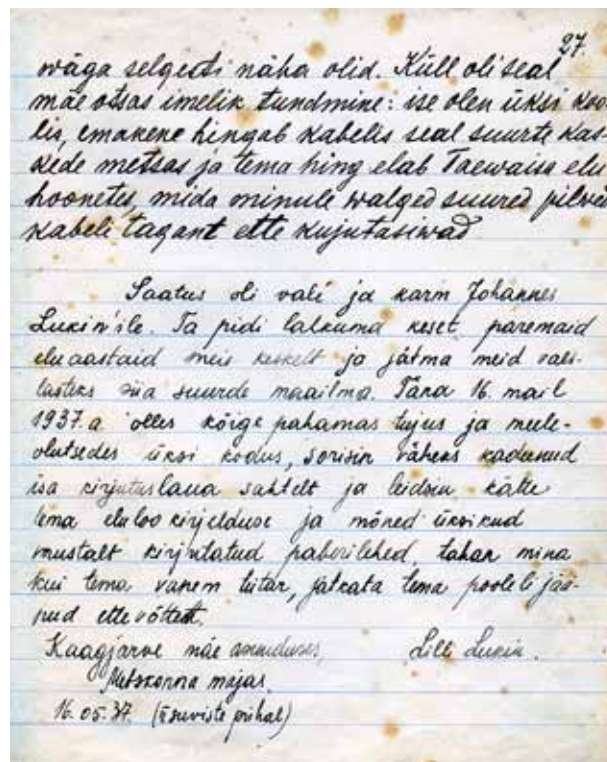
Seda üllatavam oli siinkirjutaja jaoks palju hilisem leid Heljo Kase kodutalu pööningult – sajad 100–120 aastat tagasi tehtud fotod külaelust, maainimestest, nende igapäevatööst, pidulikest hetkedest, matustest, lastest, noortest ja vanadest, koguni aktid. Autoriteks Valgamaa koolmeistrid Johannes ja Carl Luckin, kelle hobikorras tehtud fotodest tekkinud kogusid peeti aastakümneid hävinuks või vähemalt lootusetult kadunuks.

Enamus pilte on hästi säilinud. Need on nii kõnekad, et neid vaadates tõstatub tahtmatult palju küsimusi. Kes ikkagi olid need eestlaste asuala ääremaal Kaagjärve külas elanud Johannes ja Carl Luckin? Inimestena, isiksustena? Mis vägi juhatas nad fotograafia – sellal ühele maamehele kaugeltki mitte tavapärase harrastuse juurde? Kust said nad inspiratsiooni teha just selliseid pilte, näiteks katsetada aktifotodega? Taoliste küsimustele vastuste otsimine viis põnevale ajarännakule, andes hoopis teise vaate ülemöödunud sajandivahetuse Eesti külaelule, mida oleme harjunud pidama tuhmiks ja tuimaks, väheste rõõmudega tööügamiseks.

Raamatu faktoloogiliseks selgrooks on Johannes Luckini 1916. aastal kirjutatud ja tema tütre Heljo Kase poolt kogu Nõukogude Eesti ajaks kurja silma eest ära peidetud eluloo-päevik, mis nüüd on Juta Kase valduses. Selle leidis algselt ühel 1937. aasta tujutul pealelõunal isa lauashtlit koristades Johannese vanim tütar Lilli. Päevikusse on üles tähendatud lugusid perekonnaliikmete elukäigust ning seda tegi Johannes koolmeistrile omase täpsusega ehk kohati lausa kellaagu ära märkides.

Johannes Luckini elulooapäeviku esileht

Pildikatke päeviku lehest: Lilli Luckini kirjalik pihtimus isa päeviku leidmisel 1937. aastal.

Valgeid laike jäi vendade-päevapiltnike elulugudesse ikkagi, kuid enamasti õnnestus üle nende arhiivimaterjalide ja Luckinite järeltulijate mälestuste abil sisusildu ehitada. Palju abi sain Eesti Fotomuuseumist (Tanel Verk), Valga Muuseumist (Ingrid Kivest, Priit Riemann, Pikne Kama), Leipzigi Evangeelse Luteriusu Misjoniseltsi arhiivist Saksamaal (Leipzigi ülikooli Aafrika sektsiooni juht professor Adam Jones), Karula muinsuskaitsealase esinaine Vaike Puuderselli isiklikust ajalookogust, tuntud fotorestaauratori Vilja Sillamaa südamlikult mentorlikest selgitustest, Johannes Luckini tütre Mariza Saarniidu, Helle Saue, Jutta Kase ja Mari Mereni mälusoppidest ning perekonnafotode albumitest. Suur tänu kunagi Karula vallas Konnumäel elanud, sealt küüditatud ning aastate järel Eestisse tagasi jõudnud Ülo Tuvikesele, kes kõrgele vanusele vaatamata aitas nii mõnegi huvitava seiga selgeks rääkida. Ja kes suudaks unustada pikki jutuajamisi Johannese ühe tütre, Viini töötanud, elanud ja

sageli Eestis viibinud dr Salme Aurelie Luckiniga, kes käskis end nii kodus ja võõrsil Eltsuks kutsuda. Oi, kuidas need vestlused aitasid autoril raamatus kirjeldatud olusid mõista!

Tänu sõnad julgustuse eest meie fotoajaloo asjatundjatele Peeter Lauritsale ja Tõnis Liibekile ning ajaloolasele, Eesti Vabariigi suursaadikule ja sõbrale Margus Laidrele. Ja muidugi tuntud ajalooramatute autorile, klassivend Priit Raudkivile, kelle innustuse ja käsikirja esialgse ületöötamiseta poleks see töö tänasel kujul vormunud!

Suur aitäh Digilaborile, Kanuti foto-restaureerimiskojale ja Fotoluksile, kes aitasid Carli ja Johannese klaasplaatnegatiivid ja paberjakandjal olevad fotod digitaliseerida.

Suurimad tänud minu kõige kompromissitumale kriitikule ja faktitruudust taga nõudvale audiitorile abikaasa Mari Merenile, Johannes Luckini tütre tütrele!

Tiit Meren

✻ Varandus põhuhunnikus ✻

Et Valgamaal on möödunud sajandivahetusel tegutsenud hobifotograafidest vennad Luckinid, saab siit-sealt kuulda juba nõukogude ajal. Info on aga väga lünklik ja teada vaid kitsale ringkonnale. Alles 1970.–1980. aastatel antakse osa pööningu peidikus asuvaid fotosid perekonna siseringist välja. Heljo Kase, Johannes Luckini tütar, usaldab siis paarkümmend klaasplaatnegatiivi Eesti tuntuimale fotogurule Jaan Toomingule, kes on Kaagjärve kandis fotopärandit kogumas. Heljo on pilte välja andes väga ettevaatlik, sest aeg on ebakindel ning ega ennesõja-aegsetest asjadest kõnelemisele või tollest ajast pärit ülesvõtete levitamisele üldjuhul hästi ei vaadata. Võib tekkida suuri probleeme ja küsimusi võimuorganitelt. Nõnda suhtubki

Heljo võõrasse fotokogujasse alguses küllalt umbusklikult ning kirjeldab talle fotodega seonduvat võimalikult napilt ja pealiskaudselt. Sellest vähesest aga piisab ja info põnevast fotokogust läheb kulutulena kultuuriringkondadesse liikvele. Tõsi, kuna suurem osa varandusest püsib endiselt peidus ja pere hoiab suu kiivalt lukus, peab laiem avalikkus fotokogu kaotsiläinuks.

Lisaks Jaan Toomingule leidub veel üks huviline, kellele Heljo Kase pööningult pilte loovutab. Ligi 60 fotot usaldab ta Sulev Keeduse kätte. Keedus kuuleb maafotograafidest vendadest ja nende kurja silma eest peidus hoitud töödest Luc-

Heljo Cornelia Luckin-Kase (1924–2007)
– päevavalgele toodud fotokogu päästja.
1975–1978. AUTOR TEADMATA. FOTOKOOPA.
ERAKOGU, MS.

kinite lähisugulaselt skulptor Juhan Raudsepalt.

Keedus võtab juttudest niivõrd tuld, et lisab Carl Luckini elurännaku mõningaid seiku oma hulk aega hiljem, 2004. aastal valminud ja mitmeid tunnustusi pälvinud filmi „Georgica“.

Jaan Tooming käitub aumehena. Tema kätte usaldatud paarkümmend klaasnegatiivi rändavad lõpuks Eesti Fotomuuseumi fondidesse. Samuti jõuavad Sulev Keeduse käes vaadata olnud pildid tagasi – Johannese tütre Helle Saue kätte. Ligi 100 klaasplaatnegatiivi annab Salme Luckin 1960ndail omakäeliselt ja missioonitundest Valga Säde Muuseumi fondidesse, kuid suurem osa varandusest lebab endiselt häirimatult peidikus, oodates oma aega. Kogu perekond teab, et pildid on olemas.

See on suguvõsa saladus, millest ei räägita. Ja kui mõnikord tahavadki lapsed minna pööningule uurima, et mida põnevat seal leiduda võib, juhatakse jutt sujuvalt kõrvale ning uudishimulik mõte hajutatakse kiiresti. Pööningul lihtsalt pole vaja kolada! Pildid peavad olema peidus. Ajad on sellised.

Eesti Vabariik taastab oma iseseisvuse. Asjadest võib rääkida vabamalt, kuid alles 2000ndate algusaastatel lubab Heljo Kase oma väimehe Kalde talu pööningule ringi tuulama. Vanade majade pööningutelt võib leida igasuguseid asju, mis on sinna nii-öelda jalust ära pandud. Nii mõnigi ilus mööblitükk või huvitav majapidamisese on veetnud aastakümneid pööningul

Filmi peategelasest koloniaalmisjonär Jakob näib oma eraklikus iseolemises üsna sarnane Carl Luckiniga. Ka oma elamise eesmärgi siin maamuna peal sõnastasid nad üsna sarnaselt. Jakob mõtiskleb elu üle nõnda: „Ooda ja siis jälle tee, mis tegema pead. Ja siis jälle ooda, nõnda saad oma elu ära elad ...“

Sulev Keeduse poolt filmitud
Arusha maakonna naised lastega.

ning saanud pärast unustust uue elu. Kalde talu pööninguleid on aga siinkirjutajale täiesti uskumatu – endisaegse kila-kola ja põhuhunnikute alt tulevad lagedale 401 klaasplaatnegatiivi, mis tehtud eelmise sajandi alguses. Enamik fotosid on Johannes Luckinilt – koguni sel määral, et tema nimi on selles raamatus fotoallkirjadest ära jäetud – autori nimi on neis esitatud siis, kui selleks juhtumisi pole tema.

Negatiiv-klaasplaadid on küll enamjaolt korralikult pappkarpides, aga Johannes Luckini poolt koostatud pilditeemade ja pildistamisegaade kataloog on kadunud. Seetõttu on suuri maks väljakutseks see, kuidas leida üles piltidel kujutatud inimeste nimed ja iga pildi tegemisega seotud taustalood.

Põnevusest väriseval kätel uurib leidja klaasplaate vastu valgust. Järjest karpe avades tulevad neist lagedale kümned vaated omaaegsest olustikust, pidupäevade tähistamise viisidest, maainimeste riietumismaneerist ja moest. Fotod jutustavad lugusid nii piltnike kunstilistest püüdlustest kui ka piltidel jäädvustatud inimeste eluolust, emotsioonidest, elustandardist.

Kõige selle taustal hakkab üha enam tunduma, et vendade fotopärand pole kitsalt perekonna siseasi, vaid hoopis põnev peatükk Eesti kultuuriloos, mis ei tohi enam pööningule muude vanade asjade sekka tolmuma jääda, vaid peab laiemalt nähtavaks saama.

Seda enam, et säilinud on ka väiksem hulk Carli Aafrika misjoniretkel tehtud fotosid. Jah, nii kummaline kui see ka ei tundu, kuid lihtsast Karula taluperest pärit ning vaid paar talve koolis käinud Carl viibib kaheksa aastat oma elust Aafrikas, töötades kristliku misjonärina Tansaania. Mõistagi ei jäta ta kasutamata võimalust teha ka seal pilte.

Teine vendadest, Johannes, on teinud väga palju pilte matustest, sh laste matustest.. Surmal oli sadakond aastat tagasi mõneti teistsugune tähendus kui täna. Ta külastas peresid tihti ning see, et osa lapsi suri täiskasvanuks saamata, oli tavaline. Inimesed olid sellega leppinud ja seda näeme ka matusepiltidel olevate pereliikmete-saatjate nägudelt ja kehakeelest.